

TRIBINA II

Vinko NIKOLIĆ

Mi smo politička emigracija i nužno je to odmah na početku naglasiti. Poznata je izreka "trbuhom za kruhom", ali je Hrvat bio prisiljen ne samo zbog ekonomskih nego i političkih razloga tražiti kruha izvan domovine. Obično shvaćamo da je, tobože, politička emigracija bila samo ona koja je poslije 1945. napustila Hrvatsku. Međutim, politička emigracija jest i ona prije 1945.

Kao izrazito politička emigracija iz 1945. našli smo se izvan Hrvatske na svršetku rata i prva naša misao i prva djelatnost bila je u Austriji kada smo sastavljali memorandume na engleska zapovjedništva, u njima smo pokušavali prikazati hrvatski problem: dramatičan završetak Nezavisne Države Hrvatske i tragediju Hrvata u njoj. Znači, od prvog, drugog, trećeg dana emigracije, počeli smo zapravo mi svoju djelatnost. Bilo nam je jasno da nas svijet ne poznaje ili da nas krivo poznaje. Morali smo dakle obavještavati, a morali smo i ispravljati. Zato, čim bismo se negdje smjestili, u nekom logoru, počeli smo pokretati listove. Već u logoru Fermo, koji je bio izbjeglički logor, uređen lijepo kao jedno uzorno i napredno selo, pa su ga čak i Englezi hvalili, pokrenuli smo list *Croatia*. Organizirali smo se: imali smo pučku i srednju školu, pjevačke zborove, čak ogranak Matice Hrvatske, održavali smo predavanja, i svoje smo kazalište imali. Kad se jednom budu pisale uspomene iz onih vremena, trebat će potražiti i taj list, *Croatia*, koji je naoko izgledao skroman, ali je bio značajan, jer je ljudima onda bilo još sve svježije. Tamo su zabilježene zanimljive činjenice i, što je još važnije, neposredna reakcija na ono što se upravo zbilo. Izdavali smo i vjerski list *Ave* za vjerski i duhovni život. Izlazio je i list *Skaut*, jer ondje je bila organizacija skauta, pa su ljudi planinarili okolnim brdima. Nije tako bilo samo u Fermi nego primjerice i u engleskom slobodnom logoru Modena. Tamo je izlazio hrvatski list *Velebit*. I novine su bilježile razne događaje i zbivanja, a posebno je bilo važno da su donosile mnoge vijesti iz Hrvatske. Tako je bilo u Austriji, tako je bilo u drugim državama, gdje god su postojale skupine Hrvata. To su bili počeci hrvatske publicistike. Ako bismo htjeli dati definiciju i karakteristiku publicistike, onda se može reći da je publicistika obavještavanje javnosti, ali na višoj razini od novinarstva. Zato u publicistiku ne ubrajamo novine, jer novine samo obavještavaju, samo daju vijesti. Slijedeći, viši stupanj toga bavljenja jesu časopisi. Velike su razlike između novina i časopisa: novine daju samo vijesti a časopisi oblikuju mišljenja, upućuju svoga čitatelja na zaključke iz tih vijesti. Za pisanje u časopisu ljudi se posebno spremaju, jer je to odgovoran posao. Naravno u časopisima ne može se pisati anonimno. Mi smo u početku u novinama pisali pod pseudonimima, zato što su pojedinci bili ugroženi i, što je bilo presudno, mnogi su imali obitelji u Hrvatskoj, pa su se bojali, da njihovi javni nastupi pod vlastitim imenom, ne ugroze njihove u domovini. Publicistika je u emigraciji izvršila veliki utjecaj na hrvatsku dijasporu, jer ju je usmjeravala na slobodarsko demokratsko mišljenje. Usmjeravala je ljude na poštivanje tuđeg mišljenja, dakle, ne samo na toleranciju kao nešto pasivno, kao nečinjenje

jer tolerancija znači samo trpeljivost, podnošenje nekoga. Mi smo se navikavali baš preko naših listova na poštivanje tuđeg mišljenja, jer smo smatrali da ćemo se tako najbolje uklopiti u zapadni svijet. Dakle, časopisi su bili drugi stupanj publicistike, a treći je bio izdavaštvo. Naše knjige u emigraciji nastale su iz potrebe, kao što su svi časopisi nastali iz potrebe da obavijestimo strani svijet i da usmjeravamo i formiramo, oblikujemo naše ljude u jednom novom shvaćanju života, svoga života i života vlastitog naroda, ali i ostalih naroda da bismo tako mi kao Hrvati našli mjesto u tom novom svijetu. Kako je došlo do izdavanja knjiga? Jednostavno. Časopis zbog svog opsega nije mogao obuhvatiti opširnije rukopise pa je izdavanje knjiga bilo logično i potrebno. Navesti ću neke naslove da vidite kako je naše izdavaštvo bilo zapravo pravo bogatstvo, o kojemu ljudi ovdje nemaju uvida. Kad jedanput naša Sveučilišna knjižnica uspije složiti sve to blago što ga je dobila i još dobiva iz emigracije (a nastojat ćemo da dobije još više) nastat će - mogao bih reći - nova bogata biblioteka o emigrantskim problemima, ljudima, njihovu životu i radu. Mi obično na prvom mjestu stavljamo *Hrvatska revija*, i ja se unekoliko za to smatram krivim. Ali nije bila samo *Hrvatska revija*. Ona je, istina, imala i odigrala veliku ulogu u emigraciji. Osim *Hrvatske revije* postojali su i drugi časopisi koje bih želio barem navesti, kako biste vidjeli da je u emigraciji bila velika djelatnost, i da u nju nije bilo uključeno samo nekoliko entuzijasta, nego mnogo pojedinaca i skupina. Tako npr. u samom početku pojavio se u Argentini časopis *Sloboda*. Pokrenuli su ga neki hrvatski intelektualci, koji su se, može se odmah otvoreno reći, trebali politički povezati s Englezima. List je uređivao Ivo Bogdan, vrstan hrvatski publicist, koji je oko sebe okupio lijep broj intelektualaca, među ostalima bio mu je suradnik i pukovnik Ivan Babić, koji je, premda vojnik, bio intelektualac u pravom smislu riječi. To je onaj Babić, vi ste zacijelo čuli o tome, da je bijegom avionom u Italiju htio uspostaviti veze kako bi Hrvatska prešla na stranu Zapada. Nemojte misliti kako smo mi što smo se 1945. povlačili, bili neki slijepci, koji nisu vidjeli svoje vlastite pogreške. Čim smo malo digli glavu, čim smo se psihički oporavili od prvoga udara (jer to je zbilja bila jedna psihička trauma, taj doživljaj, taj nezaboravni svibanj 1945) odmah su se pojavile skupine intelektualaca, koje su se okupljale, raspravljale i koje su izricale smionu autokritiku. Naravno, u tome je svemu bilo puno i nagađanja što bi bilo, da nije bilo ovako ili onako, ali je vrijedno naglasiti kako su se ljudi osvijestili i osvješčivali, počeli gledati drugim očima, u kontekstu širih, svjetskih prilika, i autokritika sama se nametala. To s posebnim zadovoljstvom naglašavam baš ovdje i sada, jer ovdje i sada doživljavam da se neki ljudi u Hrvatskoj još nisu osvijestili, nisu tu autokritiku izvršili, ni pred samim sobom niti pred svojim narodom. Mi smo, velim, odmah uvidjeli i možda smo često sebe strože prosuđivali i osuđivali nego što su nas drugi osuđivali. U takvoj atmosferi nastao je časopis *Sloboda*, vrlo vrijedan časopis, nažalost, izišla su samo četiri broja, a četvrti je broj posebno vrijedan, jer je jednostavno ostao u tiskari - nije bilo novca da ga otkupimo i iznesemo iz tiskare. Postao je tako raritet! Samo je nekoliko primjeraka došlo u svijet. Jednom nam valja bolje upoznati taj časopis, jer je bio na visokoj intelektualnoj razini, a ujedno je vrlo kritičan u pogledima na nedavnu prošlost u Hrvatskoj. U vrijeme tog časopisa, postojale su u nas polumjesečne novine, *Hrvatska*, koja je nastojala već tada promicati pomirljive odnose među Hrvatima. U Argentini su se našli ljudi različitih stranaka: tamo bijahu vodeći ljudi Hrvatske seljačke stranke i neki njezini narodni zastupnici, bilo je ljudi iz crkvenih krugova, primjerice

Dragutin Kamber, neobični intelektualac i vrlo samosvjestan čovjek. I ti su ljudi kritički iznosili svoja mišljenja na sva ratna zbivanja. Novine *Hrvatska*, koje smo uređivali pok. dr. F. Nevestić i ja, nastojale su naći pomirbeno mjesto općehrvatskog okupljanja. U mnogim smo se stvarima slagali, mada smo prije toga pripadali različitim grupama i eksponirali se u različitim političkim manifestacijama, ali nas je zbližila i ujedinila opća, zajednička nevolja, da smo onda u našem listu *Hrvatska* zastupali jedno općehrvatsko i nacionalno demokratsko opredjeljenje, tako da se oko tih novina razvijao hrvatski politički život i oko njega bili su organizirani izbori po svijetu, jer smo se željeli okupiti u Hrvatskom demokratskom odboru, da bismo Hrvate ponovno organizirali za nastavak borbe. Rekao sam prije da smo bili politička emigracija, i bila nam je prva dužnost boriti se za političku afirmaciju svoga naroda. S tim smo mislima od prvoga dana radili, i nikada nismo prestajali, jer nam se činilo, ako se politički afirmiramo i politički spasimo, onda će i ostale vrijednosti našega naroda biti zaštićene. Osim *Hrvatske revije* izlazio je i časopis *Hrvatska misao*, koji je izdavao Marko Sinovčić, a koji je također donosio zanimljiva svjedočanstva naših istaknutih ljudi. Ni ovaj se list ne smije mimoći kada se bude pisalo o našoj problematici za vrijeme rata i problemima, koji su nas zicali nakon rata u emigraciji. Postojao je povremeni list *Hrvatska smotra*, što su ga izdavali mlađi ljudi, a list je bio neizravni nastavak nekadašnje zagrebačke *Hrvatske smotre*. Onu je Hrvatsku smotru bio pokrenuo Kerubin Šegvić; stari hrvatski pravaški pisac, i poslije su *Hrvatsku smotru* preuzeli mlađi ljudi, među kojima su bili prof. Žanko i prof. Oršić. Ta je Hrvatska smotra onda bila usmjerena na političke probleme nacionalne orijentacije. Prof. Ivan Oršanić sa svojim bratom Antom osnovao je u emigraciji Hrvatsku republikansku stranku, pošto su se svakodnevno događali lomovi u ustaškim redovima, bile sve vidnije razlike u raznim pogledima, kritičnosti na prošlost i usmjerenja na budućnost, i nastajale su sve nove i nove grupacije. Stranačko glasilo *Republika Hrvatska* bilo je usmjereno samo na političke i stranačke probleme, i taj časopis izlazi još i danas, dapače, sada se tiska i ovdje, u Slatini, a istovremeno se tiska i u Argentini, kako bi se uštedjelo na visokoj poštarini. Bilo je vrijednih časopisa koji su izlazili i u nekim drugim zemljama. Primjerice *Osoba i duh* (urednici Luka Brajnović i Hijacint Eterović), koji je obrađivao tematiku koja može zanimati intelektualca. U Rimu je izlazio vrlo bogata i aktualna sadržaja časopis *Novi život*, a duša mu bijaše velečasni dr. Ivan Tomas, koji je nedavno umro. Svi nam ovi časopisi pomažu da dobijemo sliku o tadašnjim zbivanjima i tako stvaramo svestranu sliku o emigraciji. *Na pragu sutrašnjice*, izdavao je dr. Ante Ciliga (nedavno umro u Zagrebu). Ciligu su naši ljudi dobro poznavali kao vrlo čestitu osobu, ali kao Istranin bio je rođenjem zaražen jugoslavenstvom, nadajući se, kao što su se nadali i drugi Istrani, da im je obrana, snaga i zaštita u Jugoslaviji, kao velikoj državi. Međutim, kad su ti krajevi došli u kritično stanje onda im nikakva Jugoslavija nije pomogla. Mi smo uvijek imali puno razumijevanja za Istrane, jer je u ono doba puno Istrana bježalo pred Talijanima u ove krajeve i bili svugdje srdačno primljeni, može se reći čak i privilegirani. Ciligino jugoslavenstvo poslije je izbljedito, jer on bijaše vrlo obrazovan i miran čovjek, inače član Komunističke partije, čak nekih godina i glavni tajnik Komunističke partije i urednik njezina glasila *Borba*. Ciliga se tih dviju osobina - komunizma i jugoslavenstva cio život nije posve oslobodio. Ali bijaše jedan od onih ljudi pravednika, koji se napatio u životu, naglasovao se kao malo koji javni radnik. Idealist da je teško boljšega

zamisliti i, osim toga, obrazovan, uman i vrlo vrijedan čovjek, ali sa svojim zabludama, nacionalnim i ideološkim. On je napisao više knjiga, osobito nakon svoga povratka iz Rusije, a njegove knjige izlazile su na raznim jezicima, ne samo na talijanskom, francuskom i njemačkom, nego čak i na japanskom jeziku. Napisao je posebno sadržajnu knjigu *Sam kroz Evropu*. Bio je u logorima i zatvorima i ruskim i hrvatskim, ustaškim i partizanskim, svugdje ga je bilo, dakle, jedan veliki patnik. Ali je uvijek ostao uspravan čovjek, od onih rijetkih koje nitko ne može zapravo sebi prisvojiti, a najmanje kupiti. Bilo je za nas emigrante zanimljivo doživljavati takva čovjeka, koji je, uz ostale svoje vrline bio i svojevrsan vizionar, gotovo prorok čija se predviđanja, međutim, nisu ostvarivala, ali smo ga, čak i kao idejnog protivnika, uvijek cijenili. I on je surađivao u našoj *Hrvatskoj reviji*. Začudo, nitko od članova Komunističke partije nije bio prisutan na njegovu pogrebu, ali su crkveni krugovi bili osjetljivo nazočni. Mislim da takav jedan čovjek može služiti kao uzor ljudskog ponosa i čovječnosti i da je zaslužio dostojan ispraćaj u vječnost.

Dakako, osim časopisa postojale su novine: *Naša nada* i *Zajedničar* (one su bile politički neutralne), *Tjednik*, *Danica*, što su ih u Chicagu izdavali hercegovački franjevci, a imali su važnu ulogu među hrvatskim emigrantima, osobito u prvim godinama kad nam je najviše bila potrebna i materijalna i moralna pomoć. Izlazile su kratko i *Hrvatske novine* u Argentini, list koji je ozbiljno tretirao političke probleme, a uređivao ga je publicist Ivo Bogdan, koji je tragično završio svoj život. Izlazio je i *Glasnik Sv. Antuna*, koji je neko vrijeme uređivao dr. Bonifacije Perović, ali duša lista bio je Ivo Lendić, dobar pisac i pjesnik, koji je nekad u Zagrebu bio jedan od urednika *Hrvatske straže*, oštar na peru, vrlo inteligentan i obrazovan, a vodio je svojevremeno žestoku, zapaženu i cijenjenu polemiku s Miroslavom Krležom. U Argentini je izlazio mjesečnik *Izbor*, s izborom članaka, onda *Rakovica*, ozbiljan list koji je izlazio u novinskom obliku, pa *Hrvatski put* u Kanadi, koji se najprije zvao naš put. Spomenuo bih važnost koju smo davali listovima na stranim jezicima. Godine i godine izlazio je bilten *Croatiapress*, koji je izdavao Karlo Mirth. List je imao zadatak informirati strance o događajima u Hrvatskoj. Sa svojim posebnim vezama i kanalima dobivao je podatke o ljudima i događanjima u Hrvatskoj te ih prerađene izdavao na hrvatskom jeziku, a poslije na engleskom pa ih je slao stranim agencijama i ambasadama. Mnogi su preuzimali njegove vijesti. List je posebno odigrao važnu ulogu u vrijeme procesa protiv kardinala Stepinca. Bilten je prestao izlaziti već 1980. Urednik Mirth sa strpljivošću je sabirao sve novine, ne samo hrvatske već i srpske, i slovenske, makedonske i bugarske, i sada to sve poklanja našoj Sveučilišnoj knjižnici. Zahvaljujući darovnicama nekih naših ljudi, vjerujem da će Sveučilišna biblioteka imati sve što je izlazilo u emigraciji svih ovih 45 godina. Na stranim jezicima izlazila su tri časopisa, koji su odigrali veliku ulogu za nas, a to je na engleskom časopis *Croatian Journal*, koji je izdavala Hrvatska akademija u Americi (to je bio znanstveni list, upućen intelektualcima, i na njega su bila pretplaćena sva sveučilišta u Americi, Kanadi i svijetu). Šteta što izlazi samo povremeno. Ali on je pomogao da svijet engleskoga govornog područja upozna hrvatske probleme. Onda je na španjolskom jeziku 33 godine izlazio časopis *Studia Croatica*, koji također obrađuje hrvatske probleme. Obje su revije često preuzimale članke iz naše i drugih revija, koje su od općeg interesa i to su prenosili na španjolski odnosno na engleski jezik. *Studia* je sada u krizi i nije sigurno hoće li nastaviti rad. Smatra se da bi ga valjalo zadržati, jer španjolski govori preko 350 milijuna ljudi, prema tome bilo bi važno da izlazi.

Nama je najbliži časopis *Kroatische Berrichte*, na njemačkom jeziku, bilten u obliku novinske revije koji je informirao Nijemce o mnogim problemima općehrvatske politike i o zbivanjima u Hrvatskoj a što je bilo posebno važno, taj je list dolazio uglednicima, zapravo ljudima koji odlučuju o njemačkoj politici, i vjerujem da je taj list pridonio upoznavanju Hrvatske a i brzom priznanju hrvatske države.

U svakom slučaju, postoji panorama tih časopisa, koji su nastojali da svijet upoznaju i informiraju o Hrvatskoj. Oni na hrvatskom imali su zadatak da u naših ljudi čuvaju i očuvaju nacionalnu svijest, i to je uspjelo, vidjelo se po rezultatima kako je emigracija odgovorila i kako je luču hrvatstva, kakvu je vatru prenosila s jedne na druge generacije gotovo pedeset godina (tri generacije). I zahvaljujući takvoj publicistici, očuvana je svijest naših ljudi, a zahvaljujući publicistici na stranim jezicima svijet nas je upoznao, svijet smo na neki način pripremali da Hrvatima prizna prava koja ima i svaki drugi narod. Mi smo ideju o samoodređenju godinama promicali, baš u toj formulaciji, jer to su temelji na kojima se današnji svijet uređuje, i na temelju takvih načela Hrvatska je ostvarila svoje samoodređenje. Hrvatska publicistika u tom je odigrala neobično važnu ulogu.

* * *

Mislim da ne bismo mogli ništa izmijeniti, jer mi smo našli u toj situaciji, već dva-tri dana pošto smo izišli iz Hrvatske. Odmah smo morali pisati memorandume, znači, bili smo usmjereni, primorani na političko djelovanje u borbi za život, opstanak, trajanje. Bilo nam je jasno da se sloboda vodi i kulturnim sredstvima, i kultura je pomagala naše nacionalne ciljeve. Ona je zacijelo sporija i manje vidljiva, ali je dragocjena, jer se nastavlja na ono što je ostvarila publicistika. Ostaju znači, časopisi i naše knjige. Imali smo suradnike iz domovine, dakako, pod pseudonimima. Mi smo se uvijek pobrinuli da na prikladan, diskretan i siguran način nikad ne otkrijemo nikoga, jer smo znali kako bi to za njih opasno bilo. Mi smo imali prilike da se s tim ljudima sporazumijevamo na diskretnim i tajnim susretima kad smo dolazili u ove dijelove Europe. Onda smo se dogovorili o šifri, pseudonimu, po kojemu smo prepoznavali tko nam što šalje. No tada je iskrsao jedan problem. Nedavno je jedan naš svećenik u Parizu otišao u tamošnju sveučilišnu knjižnicu, jer je saznao da tamo postoji popis svih pseudonima koji su se pojavljivali na području Francuske. I tamo je npr. otkrio jednu strašnu knjigu protiv Hrvata koja je izišla pod imenom *Paris*. To je pisao neki tobožnji Francuz, u kojoj nas je oklevetao. To nas je jako pogodilo, međutim, ustanovilo se da iza toga imena Paris stoji dr. Miljuš, zloglasni mrzitelj Hrvata. Dakle, odmah stvar izgleda drugačija, kad se ustanovi da su to pisali Srbi, da je ta knjiga dio njihove propagande. Dakle, u biblioteci su otkriveni svi pseudonimi, pa i naš "prijatelj" Paris.

Nameće se pitanje bi li se otkrili naši pseudonimi u emigraciji? Mi smo u početku, rekoh, u novinama svi upotrebljavali pseudonime, dapače, pod krivim imenima smo objavljivali i pjesme, jer je bilo pogibeljno davati pravo ime. Pitamo se je li danas prikladno otkrivati pseudonime iz onih vremena bez pristanka autora, ali to bi svakako pomoglo, jer i sami znate koliko je važno, ne samo što se piše, već i tko piše. Često se htjelo umanjiti odgovornost pojedinaca, govorilo se da je samo važno što se piše, a ne tko piše. Međutim, mi znamo da nije svejedno tko je što rekao, svaki pisac ima svoju težinu.

Mi smo surađivali s domovinom povjerljivim putem s pouzdanim ljudima i nismo nikada ništa objelodanili ako nismo znali tko je pisac nekog priloga iako se autor nije potpisao svojim imenom nego pseudonimom. Na taj način su ti ljudi pred nama odgovarali, a mi smo pred čitateljima jamčili za vjerodostojnost. Zato i postoji formula od prvog broja *Hrvatske revije*, da za potpisane članke odgovara autor, a za nepotpisane uredništvo. Znači, uredništvo je moralo znati tko se krije iza kojega pseudonima. Sad, što bismo mi danas učinili?

Pitanje je još, zašto se dalje ne izdaje na stranim jezicima? Publikacije na stranim jezicima uvijek se moraju poklanjati, sretni da stranac hoće čitati. Ne može se od stranaca tražiti da oni kupe i čitaju. Da samo pročitaju, to je za nas bilo mnogo. Međutim, hrvatske publikacije su se sve same održavale. Izdavalo se onoliko za koliko je bilo novca. No uvijek se našao netko da je pomagao. Ali u izdavaštvu jedan od vrlo važnih poticaja jest smionost. Ako smo bili sigurni da je to potrebno, radili smo, a istina je da nitko od nas nije dobio ni jedan novčić kao honorar, ni urednici, ni suradnici. Dakle, sve što je učinjeno, učinjeno je iz rodoljublja i idealizma, iz potrebe da se intelektualno izrazi. Tako smo se održali više od četrdeset godina.

* * *

Da vidite, to se radilo ozbiljno. Spomenuo sam *Studia Croatica*. Mi smo osnovali Institut, koji je bio odgovoran za ova izdanja. Bilo nas je desetak, i mi smo se sastajali svake srijede sve ove godine i po nekoliko sati razgovarali. To sam društvo u šali prozvao "Mudraci u srijedu", jer smo se redovito sastajali. Čitali smo sve priloge i članke, pa je onda svatko stavljaio svoje primjedbe, sve bi se uskladilo da ne bude ničega što bi eventualno hrvatskoj stvari moglo škoditi i, naravno, ako smo provodili kakve izmjene, uvijek smo to činili u sporazumu s autorom. Unutar Instituta nastale su dvije važne knjige na španjolskom jeziku. Prva je *Tragedia de Bleiburg*, prva knjiga koja je svijetu otkrila kako je bilo na Bleiburgu i što je za Hrvate Bleiburg. Najviše tekstova pisao je Ivo Bogdan, koji je bio vrlo verziran, vrstan publicist. Svaki novi prilog čitali bismo i dali svoje primjedbe. Nakon španjolske knjige, izišla je knjiga i na engleskom jeziku o istoj tragediji. Tek na kraju, izišla je knjiga na hrvatskom jeziku: *Bleiburška tragedija hrvatskoga naroda*. To je prvi put da je tako ozbiljno obrađen problem Bleiburga, koji je za vas ovdje morao ostati tajnom. Druga je knjiga o *Bosni i Hercegovini* na španjolskom jeziku. Ta je knjiga toliko vješto pisana da bi je čak i sada bilo vrijedno prevesti na hrvatski, pa bi mnogi današnji događaji bili jasniji. Nama je uvijek bilo jasno da je vrlo važno pisati na stranim jezicima, jer nas ljudi iz svijeta ne mogu drukčije upoznati. I sada, kada imamo svoju državu, važna je publicistika na stranim jezicima - ne možemo steći prijatelje, ako im ne pružimo mogućnost da nas upoznaju.

Ivona DONČEVIĆ, (rođ. Maixner)

Budući da je prof. Nikolić već iznio sve ono što se općenito odnosi na svu publicističku djelatnost u emigraciji, ja mogu biti mnogo kraća. Ne bih se držala ni okvira koji mi je pitanjima bio postavljen, jer se publicistička djelatnost hrvatske emigracije na stranim jezicima još manje poznavala u domovini, od one na hrvatskom, pa se nadam da će se u slušatelja naći zanimanje za tu djelatnost, da će mi biti postavljena pitanja na koja ću konkretno moći odgovoriti.

Pothvat je od početka bio vrlo težak. Teškoće su pratile *Kroatische Berichte* kroz svih petnaest godina izlaženja, od 1976. do sredine 1990. Te su bile dvojake: suradnja i nedostatak financijskih sredstava. Hrvatska politička emigracija ubrzo je stvorila svoje organizacije diljem zemalja i kontinenta s obiljem publikacija, kao što smo vidjeli iz izlaganja prof. Nikolića. Tko je imao iole političkih ambicija, pisao je na hrvatskom jeziku. Ipak se već 1960. našla u Buenos Airesu skupina hrvatskih intelektualaca koji su osnovali Hrvatsko-latinoamerički institut i započeli s izdavanjem tromjesečnika na španjolskom jeziku *Studia croatica* kojoj će, kako saznajemo, ovdje biti posvećena posebna tribina. Hrvati u Njemačkoj, osobito politička emigracija, bili su s obzirom na blizinu domovini i veliki broj gostujućih radnika posebno izloženi nadzoru jugoslavenskih tajnih službi i stalnim diskriminacijama pred njemačkim vlastima. Pojedinci, među kojima sam bila i ja, suprotstavljali su se tome pismima čitalaca u vodećim njemačkim novinama. Bilo je za to mogućnosti s obzirom na očigledne povrede ljudskih prava u bivšoj Jugoslaviji. Obradila sam tako poznatu aferu Kocbek, pa progone, zatvaranja i mučenja hrvatskih intelektualaca, npr. francuskog državljanina Mirka Vidovića ili prvaka "hrvatskog proljeća". Dobra prilika se pružila kada je jedna međunarodna organizacija predložila Tita za Nobelovu nagradu za mir. Nije bilo teško oslikati Tita kao samodržca, koji samo diktaturom i terorom drži na okupu narode Jugoslavije. No, sve je to bila samo kap u moru, trebalo je imati vlastitu ediciju.

To se konačno uspjelo ostvariti 1976. godine, kada je mala skupina hrvatskih političkih emigranta osnovala *Zajednicu za proučavanje hrvatskih pitanja* i započela s izdavanjem časopisa *Kroatische Berichts (Hrvatski izvještaji)*. Časopis smo počeli izdavati kao dvomjesečnik, no nakon kratkog vremena i nekoliko dvobroja morali smo iz financijskih razloga prijeći na tromjesečno izdavanje. Radilo se timski, članovi uredništva bili su dr. Ernest Bauer, Gojko Borić (do 1981), Ivona Dončević i Stjepan Šulek. Kroz kraće vrijeme radili su u uredništvu i g. Tomislav Mičić, Ivan Cerovac, Ivica Lozo i pok. Vladimir Koretić. Posljednji spomenuti zaista je tragične sudbine. Surađivao je pod pseudonimom Vlatko Trn: Odličan karikaturis, u londonskoj *Novoj Hrvatskoj* i u *Kroatische Berichte* njegove su karikature zorno tumačile srpski i komunistički teror nad Hrvatima, kosovskim Albancima i drugim nesrpskim narodima u bivšoj Jugoslaviji. Pisao je i vrlo zapažene članke i prikaze političkih knjiga. Nakon njegove prerane smrti htjeli smo u nekrologu objaviti tko se krio iza pseudonima Vlatko Trn, no na želju njegove obitelji u Hrvatskoj, koja se bojala represalija, odustali smo od te namjere. Nadam se da će kad-tad njegove karikature iz *Nove Hrvatske* i *Kroatische Berichte* moći biti objavljeni u našoj domovini.

Svi članovi uredništva radili su besplatno, u političkoj emigraciji to nije bila iznimka. Hrvatski povjesničar dr. Ernest Bauer upravo se umirovio, pa je uza svoje knjige na njemačkom jeziku pisao i za "*Kroatische Berichte*", a danas živi kao vladin savjetnik u Zagrebu. Gojko Borić i Stjepan Šulek bili su kao profesionalni novinari namješteni kod *Deutsche Welle*, gdje g. Borić radi i danas kao predstojnik hrvatske redakcije, dok je g. Šulek od osnutka Hrvatskog veleposlanstva u Bonnu savjetnik za kulturu, školstvo i informacije. Ja sam radila kao socijalna radnica u savjetovalištu njemačkog Karitasa za radnike iz Jugoslavije. Bilo bi, mislim, zanimljivo opisati borbu hrvatskih socijalnih radnika da uredi budu "za radnike iz Jugoslavije", a ne za "jugoslavenske radnike", kao za Španjolce ili Talijane. No, to je druga tema. Posao koji se, dakle, morao obaviti u slobodno vrijeme bio je golem. Osim suradnje izravno na njemačkom da bi list bio pisan u duhu jezika i razlika među tekstovima povremenih njemačkih suradnika i uredništva što manja, trebalo je uz to prevoditi članke, književnu suradnju i pjesme (S. Šulek) hrvatskih autora, obaviti sav urednički i administrativni posao, otpremu časopisa, obilnu korespondenciju, stvoriti adresar i stalno ga popunjavati, itd, da odveć ne duljim. Dodatna je poteškoća bila da smo živjeli u raznim mjestima Njemačke, pa se uredništvo sastajalo jednom mjesečno, uvijek u drugome gradu, a u međuvremenu dogovori su se obavljali telefonski. Sve, naravno, na vlastiti trošak. Nekoliko tiskara odbilo je tiskati list, bojeći se jugoslavenskih represalija, osobito nakon što je u jednoj tiskari, koja je tiskala Dedijerovu knjigu, eksplodirala bomba. Poslove u vezi s tiskarom obavljao je prve dvije godine g. Mičić, a nakon toga g. Šulek.

Veliki problem pri izdavanju *Kroatische Berichte*, kao što sam uvodno već spomenula, predstavljale su financije, troškovi tiskare, otprema i poštarina. Za prvi broj novac je osigurao hrvatski gastronom iz Frankfurta Zvonko Baotić. Oduševivši se za pothvat, troškove za daljnjih šest brojeva platio je jedan Hrvat iz Vojvodine, predstavnik nekih jugoslavenskih tvrtki za Njemačku i SAD, hrvatski rodoljub, koji je tih godina pomagao i publicističku djelatnost emigracije na hrvatskom jeziku.

Ondašnju prvu veću financijsku krizu prebrodili smo uz razumijevanje i pomoć hrvatskoga industrijalca iz Argentine, g. Kazimira Kovačića, bivšeg hrvatskog domobranskog časnika i legionara s istočnog bojišta, čiji opis Hrvatskog križnog puta možete pročitati u *Bleiburškoj tragediji hrvatskoga naroda* (izdanje Knjižnice *Hrvatske revije*). On je omogućio daljnje izdavanje časopisa, podmirio troškove za nekoliko brojeva i dalje, većim ili manjim prinosima, pomagao *Kroatische Berichte* sve godine izlaženja. Od 1979. aktivno se u pomaganje *Kroatische Berichte* uključilo Hrvatsko narodno vijeće. Predsjednik HNV-a g. Janko Skrbin (do 1982) i zatim dr. Mate Meštrović shvatili su naravno što za političku emigraciju znači časopis na jednom od vodećih europskih jezika. Ovdje želim osobito istaknuti da nitko od ovdje spomenutih nikada nije pokušao utjecati na uređivačku djelatnost, smjer ili sadržaj časopisa.

Uglavnom se na osnovi godišnjih blagajničkih izvještaja Zajednice za proučavanje hrvatskih pitanja kao izdavača *Kroatische Berichte* može reći da su se od pretplate ili manjih novčanih priloga (do 500.- DM) mogli pokriti troškovi jednog broja godišnje, a sve ostalo na već spomenut način.

Kroatische Berichte izlazili su u 2.500 primjeraka, a svrha nije bila da se što više proda, nego da časopis dobiju u ruke (i po mogućnosti čitaju!) političari, novinari, jednom riječju svi oni koji na njemačkom govornom području, a to su Austrija, Njemačka, Švicarska, Luksemburg i Lihtenštajn, mogu utjecati na javno mišljenje i političke odluke. Časopis je bio zamišljen kao političko glasilo demokratskoga smjera, koje svoje čitaoce treba upoznati s težnjom hrvatskoga naroda za slobodom i državnom nezavisnošću, dakle, ne samo rušenjem komunističkoga sustava, što se u Europi razumjelo, nego i svake Jugoslavije, što je trebalo tumačiti i argumentirati. S druge strane, trebalo se stalno osvrutati na jugoslavensku politiku, isticati sve negativnosti, reagirati na diskriminacije i povijesne neistine. Jesmo li u tome uspijevali? Njemački savez povjesničara dao je u svom stručnom glasilu *Povijest u znanosti i izobrazbi* slijedeću ocjenu: *Kroatische Berichte* je izdanje jedne hrvatske organizacije u izbjeglištvu, koja radi za samostalnost Hrvatske i traži razumijevanje za svoje ciljeve, među ostalim i time što današnju Jugoslaviju podvrgava oštroj kritici, ističe hrvatsku samobitnost i brani Hrvate od neosnovanih optužbi ... Time taj časopis predstavlja izvor za suvremenu povijest Jugoslavije."

Uvodno sam spomenula da je bilo poteškoća i sa suradnjom. Izravno na njemačkom pisali su samo članovi uredništva ili njemački suradnici, kojih nije bilo mnogo. Suradnju hrvatskih autora, odlomke iz književnih djela, morali smo prevoditi. Suradnju smo morali tražiti prema onome što je u određenom vremenu trebalo objaviti u Njemačkoj i na način kako će to u njemačkih intelektualaca biti primljeno i razumljeno. Usporedno s političkim člancima i komentarima nastojali smo prikazati hrvatsku književnost, filozofiju, umjetnost, glazbu kao dio opće europske kulture s naglaskom na vlastiti identitet. Posebnu pozornost posvetilo je uredništvo prikazivanju hrvatske povijesti i geopolitičkog položaja. Redovito smo donosili prikaze knjiga hrvatskih i stranih autora, osobito onih koji su negativno pisali o Hrvatima i Hrvatskoj, služeći se pritom jugoslavenskom promidžbom. Također su čitatelji *Kroatische Berichte* dobivali uvid u političku i kulturnu djelatnost velike hrvatske dijaspore.

Prije nego kod novina i ostalih medija kojima smo redovito dostavljali *Kroatische Berichte*, zanimanje se pobudilo u političara i raznih političkih organizacija. Jugoslaviju se uglavnom smatralo solidnom državom, Tito je tobože riješio nacionalne probleme, a "samoupravljanje" su komunisti skupo prodali naivnom Zapadu. Mnogi su držali da bi u slučaju sukoba sa Sovjetskim Savezom; Jugoslavija bila na strani Zapada, da se režim postupno liberalizira itd. Najednom su onda dobili u ruke časopis koji je na ozbiljan i argumentiran način tvrdio posve drugo. Slijedili su pozivi na razne seminare ili simpozije, predstavljanje knjiga koje su obrađivale jugoslavenske probleme, što nam je davalo priliku pred širim i kompetentnim forumima iznijeti svoje mišljenje. Kad je Hrvatsko narodno vijeće 1985. otvorilo Hrvatski informacijski ured u Bonnu, dobili smo besplatne prostorije na osnovi prijašnjih veza uspostavljenih putem *Kroatische Berichte* i unatoč najoštrijim prosvjedima jugoslavenske vlade. Ti su išli tako daleko da je predsjednica Savezne vlade Milka Planinc osobno napala njemačkoga kancelara Kohla u pozdravnom govoru prilikom njemoga posjeta Beogradu. Vodila sam taj ured od osnutak do konca prošle godine, kad je

HNV završilo svoju djelatnost. Kroz čitavo to vrijeme kod stvaranja početnih veza i prvih kontakata, bilo to u Bonnu ili pri Europskoj komisiji u Bruxellesu ili na Europskom parlamentu u Strassbourgu često sam nailazila na poznavanje *Kroatische Berichte* u europskih političara, ne samo Nijemaca.

Nakon pokretanja *Kroatische Berichte*, Zajednica za proučavanje hrvatskih pitanja ušla je u Savez nakladnika njemačkog govornog područja, što nam je omogućilo izlaganje časopisa na godišnjim međunarodnim izložbama knjige u Frankfurtu, na velikom izložbenom prostoru revija na njemačkom jeziku uz plaćanje određene pristojbe. To je bila odskočna daska za ulazak u brojne međunarodne kataloge, gdje smo osim navoda izdavača i uredništva ukratko mogli izložiti i svrhu i smjer časopisa. Naravno da smo *Kroatische Berichte* izlagali na "hrvatskom štandu", koji je bio zrcalo emigrantske publicistike i najveći trn u oku jugoslavenskim predstavnicima, koji su svake godine ponovno i uzalud pokušavali spriječiti taj nastup hrvatske političke emigracije na frankfurtskoj izložbi.

U organizaciji Saveza nakladnika njemačkog govornog područja sudjelovali smo s *Kroatische Berichte* na slijedećim međunarodnim izložbama: 1979. u Kairu; 1982. u Brazilu; u ožujku 1983. u New Yorku, u lipnju u Los Angelesu (izložba samo za knjižare i knjižničare SAD); u listopadu u Stockholmu; 1984. u Argentini (Buenos Aires) i Čile (Santiago); 1985. slijede Hong Kong i Madrid; 1986. Indija (New Delhi); 1988. Turska (Ankara, Istanbul i Izmir) i Grčka (Atena, Solun i pokretna izložba u provincijskim gradovima); 1989. Salon du livre u Parizu, uz smotru njemačke i francuske izdavačke djelatnosti; 1990. Liber u Barceloni.

Nakon pristupa Jugoslavije KESS-u intenzivno smo u *Kroatische Berichte* obrađivali povrede ljudskih prava na čije se poštivanje Jugoslavija obvezala. Iznosili smo uz konkretne slučajeve političkih progona i zakonske diskriminacije, npr. vjerskih zajednica, etničke progone (Kosovo), skučenost izražavanja javnog mišljenja. Zanimljivo je da nas npr. *Vjesnik* nikada nije napao, vjerojatno zato jer se djelatnost hrvatske emigracije uopće prešućivala, dok je pisanje *Kroatische Berichte* oštro napala beogradska *Politika*. Na kraju bih iz vrlo obilne korespondencije koju smo s čitaocima morali voditi odgovarajući na pitanja iz svih područja hrvatske problematike, navela nekoliko odlomaka na osnovi kojih se može prosuditi odjek koji su imali *Kroatische Berichte*: navodim iz pisma nestora hrvatskih novinara u dijaspori, g. Bogdana Radice "... Želim Vam istaknuti da je *Kroatische Berichte* najsolidnija, najprikladnija i najbolja hrvatska publikacija na jednom stranom jeziku, k tome njemačkom ... ekipa koja to radi je uistinu na visini, pa Vam sve to služi na čast, kao uostalom i svima nama koji stojimo na stanovištu da se samo tako može hrvatska stvar prikazivati u vanjskom svijetu".

Navodim dalje iz pisma jednog mladog njemačkog intelektualca: "Otkad primam *Kroatische Berichte*, imam posve drugu sliku o Jugoslaviji, a pratim tu problematiku i u njemačkoj štampi. Osobito me je pogodilo kada sam doznao za strašan genocid izvršen na hrvatskom narodu nakon drugoga svjetskog rata. Dok živim, zalagat ću se za ostvarenje prava samoodređenja porobljenih naroda."

Skupina sveučilištaraca iz Hrvatske koji su studirali u Njemačkoj poslala je uredništvu slijedeće pismo: "... Već dvije godine čitamo *Kroatische Berichte*. U svakom slučaju bili smo zadovoljni i sadržajem i opremom, a to isto kažu i Nijemci, koji su imali interes čitati ih. Mi Vam velimo: hvala. Ovakve novine više vrijede nego brdo emigrantskog papira ... Ustrajte u tom poslu. Budućnost će Vam biti zahvalna."

Mi naravno nismo tražili ničiju zahvalnost. Za trajanja Jugoslavije, kad je politička borba hrvatskoga naroda za očuvanje identiteta i ostvarenje slobode i državne samostalnosti bila prenesena u hrvatsku dijasporu, svaki je pojedinac nastojao naći svoje mjesto, kako bi najviše mogao pridonijeti uspjehu te borbe. Nas nekolicina smatrali smo da to možemo učiniti u okviru *Kroatische Berichte*, i to je sve.

Na pitanje, bi li se danas mogao raditi taj posao, zacijelo treba odgovoriti da bi nam časopis na njemačkom, kao i engleskom, francuskom ..., trebao više nego ikada. Mi smo *Kroatische Berichte* morali obustaviti iz financijskih razloga. Od početka osnivanja demokratskih stranaka u Hrvatskoj svi napori dijaspore išli su za tim da se uspiju organizirati i provesti višestranački izbori i srušiti komunistički sustav. Demokratske stranke u Hrvatskoj ne bi onda bile kadre izvršiti ni izbornu promidžbu bez novca iz dijaspore. Uskoro je došao rat i opet svi napori idu za tim da se svim sredstvima pomogne Hrvatskoj.

Osim toga, Hrvatska je danas međunarodno priznata država. Mladi ljudi, djelomično i rođeni u Njemačkoj, koji su u Njemačkoj završili studije, žele raditi profesionalno. Ako urednici i novinari u Hrvatskoj dobivaju plaću za svoj rad, oni neće raditi besplatno. Imali smo u tom smislu stanovita iskustva, kad smo tražili suradnju za *Kroatische Berichte*. S druge strane, laži koje je komunistička Jugoslavija sustavno širila o Hrvatima kroz skoro 50 godina toliko su se uvriježile, izvjesni mediji ih stalno ponavljaju, da i današnja srpska promidžba često uspijeva diskriminirati hrvatsku državu. I na tom bi polju neki novi *Kroatische Berichte* sigurno bili korisni i uspješni.

Što se tiče međusobnih odnosa pojedinih hrvatskih novina i časopisa u dijaspori, htjela bih spomenuti da su novine i časopisi na hrvatskom jeziku pravili veliku promidžbu za *Kroatische Berichte*. Sva uredništva shvaćala su potrebu za publikacijama na stranim jezicima, a znali su, dakako, da im *Kroatische Berichte* ne mogu biti konkurencija. Isticao se u tome baš *Hrvatski vjesnik* u Australiji. I sama sam surađivala u tom tjedniku. Australški Hrvati nosili su Hrvatsko narodno vijeće. Tamo je bilo najviše članova i, dosljedno, najviše priloga.

Mijo KARAGIĆ

O važnosti pisane riječi, o važnosti novina, literarnih i znanstvenih izdanja u ovom je krugu možda suviše govoriti. Ali, uvjeti u kojima se ova izdanja objelodanjuju mogu biti zanimljivi. Narod živi kroz svoj jezik, a jezik se održava, gaji i razvija pomoću tiskarskih produkata, pomoću novina i knjiga. Nažalost, u Mađarskoj dosada još nitko nije sintetizirao izdavačku djelatnost Hrvata kojih prema našim procjenama ima 90 tisuća. A zna se da oni imaju veliko bogatstvo dokumenata pisane riječi - osobito gradišćanski i bunjevački Hrvati. Hrvatska dijaspora je vjerojatno najšarenija baš u nas, jer u Republici Mađarskoj obitavaju slijedeće hrvatske skupine: bunjevački, šokački, gradišćanski, podravski, bošnjački, racki i dalmatinski Hrvati - dakle, osam skupina, koje se razlikuju ne samo po jeziku, već isto tako i po običajima, mentalitetu, folklorističkim tradicijama...

Njihove je interese najteže uskladiti baš na polju izdavačke djelatnosti, jer ovdje se odmah javljaju razumljivi emocionalni i lokalni interesi. Hrvatska dijaspora u Mađarskoj je sve do pada komunizma živjela u vrlo specifičnim uvjetima. Zna se da svaki većinski narod unatoč deklariranju slobodnog korištenja manjinskih jezika i ravnopravnosti u raznim administrativnim tijelima u stvari želi asimilirati manjine, po mogućnosti "prisilnom" asimilacijom. Mađarska je polika sve do sada bila u tome osobito poznata. Još u donedavnom socijalizmu naširoko se deklarirao i propagirao takozvani "društveni interes dvo(ili)višejezičnosti, te društveni interes bikulturnog čovjeka". Ove fraze i parole, sačuvane su u mnogim partijskim i službenim dokumentima, a praksa je, naravno, sasvim druga, jer istodobno Dujmovići postaju Dunaji, Radić - Radi, Zorinac - Čepelsigeti, Kubatov - Karmento", itd. A u administrativnim tijelima niti u čisto hrvatskim sredinama ne uživaju prednost ovi dvojezično i bikulturni ljudi. Ovo je ugroženost, od strane većinskog naroda. Ali tu se odmah pojavljuje i jedan drugi fenomen koji je isto tako tragičan za Hrvate u Mađarskoj. Naime, nakon drugog svjetskog rata i mi smo u Mađarskoj importirali iz tadašnje Jugoslavije jedan nemogući mozaik - jezik, koji smo nazivali srpsko-hrvatskim, južnoslavenskim, hrvatsko-srpskim i zahvaljujućim ovom nepoštenom uniformiziranju jezika, hrvatske se riječi, polako ali sigurno, ne samo mađariziraju već istodobno i srbiziraju, hrvatski govori - osobito čakavski i kajkavski - postaju marginalni, a u školskoj nastavi i novinama, čak i nepoželjni. Na učeničku rečenicu, primjerice, "Oprostite nisam našla ručnik, takozvani visokoobrazovani profesor nervozno reagira riječima: "Dete, to se u civilizovanim sredinama keža: Izvinite nisam našla peškir." Prekrasne i predivne hrvatske riječi kao što su zdenac i dubrava, koje smo svakodnevno čuli u roditeljskom domu, ovi nas profesori ispravljaju, kao nešto iskrivljeno, neprirodno i nekulturno. Polako postaje "otmjeno" govoriti MORAM DA ČITAM, MIJO POSTAJE MIJA, ĐURO POSTAJE ĐURA, pa najnovije KEVA, ČALE, LOVA, itd. Dakle, izrazi koji nemaju veze sa hrvatskim jezikom. Kad sam nedavno u jednom mađarskom dnevnom listu govorio o ovom jezičnom unitarizmu i srpskom hegemonizmu, izazvao sam pravu lavinu među srpskim intelektualcima. Odgovor na njihova nervozna reagiranja bio mi je jednostavan: Kreatorima u budućnosti tzv. "južnoslavenske zajednice u Mađarskoj" nije bio toliko interes da u nekom srpskom selu bude ćirilice, već da u, primjerice Koljnofu, skoro čisto gradišćansko-hrvatskom selu, ne bude latinice bez obavezne ćirilice. Drugi primjer za tobožnju lojalnost

jezičnog unitarizma je još jednostavniji: danas u Mađarskoj jako malo hrvatskih intelektualaca govori čisto hrvatski, a nijedan srpski intelektualac ni slučajno ne bi izgovorio niti jednu hrvatsku riječ. To je naša druga ugroženost, vjerojatno jedini slučaj kada je, zahvaljujući jugoslavenskom importu, tri tisuće Srba bilo u mogućnosti terorizirati 90 tisuća Hrvata.

Dakle, ugrožavala nas je i jedna manjina. Zbog ove dvostruke ugroženosti, Hrvati počinju gubiti svoj jezik, svoj ponos, svijest i volju za kulturno-prosvjetnim aktivnostima.

Znam da su hrvatski emigranti u Americi i Australiji puno patili za svojim rodним krajem, no oni su barem u srcu sačuvali svoj materinski hrvatski jezik. Ali, mi smo tiho i nemoćno jecali na drugoj obali Drave, ili samo nekoliko kilometara od također ugroženog nam matičnog naroda, polako gubili sve ono što kulturne narode krasí. Naravno, i jezična asimilacija Hrvata u Mađarskoj imala je više uzroka, ali to je posebna priča. S dokazima ove činjenice možemo se suočiti, i u tiskarskim produktima: novinama, časopisima i knjigama. Izdavačku djelatnost Hrvata u Mađarskoj u minulih 50 godina podijelio bih na dva vremenska perioda.

1. Izdavačka djelatnost za vrijeme tzv. srpsko-hrvatskog jezika (od 1945. do 1990. godine)
2. Izdavačka djelatnost na hrvatskom jeziku

Istina je da srpska jezična dominacija 80-tih godina slabi, ali o hrvatskom jeziku, o hrvatskom novinstvu možemo govoriti samo nakon društvenih promjena. Do ovih je promjena došlo u zadnjem trenutku. Gradišćanski su Hrvati primjerice tiho (kako oni kažu "pomuće") govorili o izdvajanju iz tzv. "Južno-slavenske zajednice" i o stvaranju jedne gradišćansko-hrvatske unije, ali do prije tri-četiri godine bila je to iluzija, utopija i neostvareni san, jer čim su to pokušali realizirati, suočili su se sa žalosnom stvarnošću, sa strašnom barijerom i čvrstom, graničnom željeznom zavjesom zbog koje dugo godina nisu mogli komunicirati sa svojom braćom u Austriji i Slovačkoj".

Izdvajanje iz politički manipulirane tzv. "zajednice bratstva i jedinstva sa Srbima i Slovencima" željeli su i drugi naši istaknuti intelektualci. Kada je buknuo rat za neovisnu Hrvatsku, istog se trenutka raspada i ta južnoslavenska zajednica u Mađarskoj i kao rezultat društvenih promjena 1990. godine utemeljujemo Savez Hrvata u Mađarskoj, koji je ujedinio sve hrvatske etničke skupine u Republici Mađarskoj. Od te godine datira i naše hrvatsko novinstvo, naša izdavačka djelatnost, koja će pospješiti čišćenje hrvatskog jezika, vraćanje čistom hrvatskom izvoru, a koje će novinstvo istodobno propagirati interese novog hrvatskog preporoda u nas. Pokrenuli smo godišnjak *Hrvatski kalendar*, tjednik *Hrvatski glasnik*, katolički časopis *Zornicu*, a za 1993. godinu objelodanili smo i *Hrvatski katolički kalendar*.

Svakako ne odričemo se ni onih hrvatskih autora koji su publicirali za vrijeme vladavine tzv. "srpsko-hrvatskog jezika". To je naša baština i ne dajemo je nikome.

Jedna mala skupina ljudi, hrvatskih prosvjetnih djelatnika, pokazala je izdržljivost i upornost, koju mirne duše možemo nazvati viteškom. Svaki od njih, bio on uspješan ili manje uspješan, nesebično je sačuvao svoje najbolje misli, ideje o svome narodu, koji osim starih crkvenih molitvenika i nekoliko kalendara nema ništa pisano na hrvatskom jeziku.

U današnjem suvremenom životu, i pored radija i televizije, novine i knjige sačuvala su svoje važno mjesto u kulturno-prosvjetnom životu. Ne kanim govoriti o modernim mass-medijima, čiji utjecaj je diljem svijeta ogroman, jer za nas je puno zanimljivija i važnija iskrena riječ u prošlosti i sadašnjosti, koja je imala, a danas osobito ima za sve hrvatske etničke skupine u Mađarskoj važnu ulogu u opstanku i očuvanju, u razvoju jezika, preko toga i u jačanju nacionalne svijesti i njegovanju hrvatskih kulturnih tradicija.

Naš *Hrvatski kalendar*, *Hrvatski glasnik* i svako naše izdanje mora povezati Hrvate u Mađarskoj, u duhovnom i kulturnom smislu. Materinski jezik manjina u dijaspori ima višestruko značenje: on je otpor asimilaciji, dokazivanje umjetničkih vrednota i svoje jačine, nacionalni kurs, znak kulturološkog i duhovnog povezivanja s matičnim narodom. Takva riječ je fleksibilna i jačajući nacionalnu svijest, lako prelazi razne regije i državne granice, tako da nas tiskarski produkti ne povezuju samo međusobno već isto tako i sa matičnom zemljom, sada već hvala Bogu, suverenom Republikom Hrvatskom. Hrvati su u Mađarskoj i do sada imali kontakte sa matičnim narodom, sa pojedinim institucijama matičnog naroda, ali ti kontakti su bili uglavnom filtrirani, nisu bili direktni, organizirani i prirodni (jedinu iznimku čini Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske), pa zbog toga nisu mogli biti ni uspješni, ne govoreći o tom da nisu pokrili svako važno područje kulturno-prosvjetnog života Hrvata u Mađarskoj. Iako svi mi dobro znamo da kulturna suradnja između manjine i matičnog naroda ima dominantnu ulogu u opstanku dotične manjine. Bez ove suradnje manjina ostaje izolirana, postaje otočić u tuđem jezičnom moru, sa kojom će neko vrijeme vegetirati, da bi se potom izgubila i utopila u valovima tuđeg jezičnog mora.

Novine i knjige iz Hrvatske dobivali smo uglavnom zahvaljujući pojedincima, zanesenjacima i entuzijastima, koji su nas često puta molili da ostanu anonimni. Ovdje bih mogao spomenuti mnoge istaknute profesore, književnike, znanstvenike, svećenike (od kojih su neki nazočni i ovom skupu), ali oprostite mi, ja bih se sjetio samo nesebičnog i uvijek skromnog, nažalost sada već pokojnog profesora Juranića koji je o svom trošku na kilograme knjiga i časopisa slao Hrvatima u Mađarskoj.

Naši su odnosi sa matičnim narodom nakon II. svjetskog rata zavisili od političkih odnosa između Mađarske i tadašnje Jugoslavije. To je onaj period kada dvije susjedne zemlje manipuliraju sa narodnim manjinama - a zna se da su ove manipulacije u diktatorskim režimima uvijek veliku štetu činile manjinama, koje u takvoj atmosferi, dospjevši na sam rub datog društva postupno postaju pasivne i gube onaj tanki sloj svoje inteligencije, bez koje nema političke aktivnosti i duhovnog razvoja.

Nakon društvenih promjena, u pluralističkom društvu, u atmosferi humane i civilizirane demokracije, kontakti Hrvata u Mađarskoj sa svojom sada već međunarodno priznatom starom domovinom moraju biti neposredni, prirodni i svagdašnji. Prošle je godine potpisan memorandum o kulturnoj suradnji između Mađarske i Hrvatske, koja suradnja će - ufam se - obilježiti kraj odnarođivanja naše hrvatske inteligencije i ohrabrivati njihovu aktivnost u pravcu oživljavanja nacionalnog identiteta i opstojnosti hrvatske kulture i očuvanju nacionalnih vrijednosti na tlu Mađarske. U tome nas pomaže i Ambasada Republike Hrvatske u Budimpešti.